

Religije, rat i dijalog

Thomas BREMER, *Kleine Geschichte der Religionen in Jugoslawien, Königreich - Kommunismus - Krieg*, Verlag Herder, Freiburg, 2003., 144 stranice.

Vrlo je smion pothvat upustiti se u podastiranje makar i “male povijesti” religija u bivšoj državi na samo stotinjak stranica! U jednom takvom slučaju vrebaju najmanje dvije opasnosti: s jedne strane može se servirati “totalna faktografija” s nepreglednim morem informacija;

s druge strane, od zamišljene "male povijesti" može nastati skraćena povijest. Da, uistinu je riječ o hrabrom publicističkom zalogažu - ne samo iz razloga što je premala povijesna distanca u svezi s temom o kojoj je riječ, štoviše, ta povijest je na različit način još uvijek i sadašnjost, sa svojim bolnim iskustvima, nerazumijevanjima, a i dezideratima.

Stoga jednu takvu zadaću može ispuniti uistinu ne samo "znanstvenik s distance" (ili sa strane?) nego nadasve dobar poznavatelj kako crkvenih prilika, teološko-ekumenskih, odnosno međureligijskih tema, tako i društvene, političke i povijesne pozadine. Thomas Bremer, profesor ekumenizma i istraživanja mira na sveučilištu u Münsteru (i dekan tamošnjega Katoličkog teološkog fakulteta - premda je laik!), u nekoliko navrata i autor u ovom časopisu, iz nekoliko razloga ima preduvjete za jedan takav uradak: boravio je često i dulje vrijeme na ovim prostorima, govori odnosno razumije većinu jezika bivše države te se vrlo aktivno uključio u ekumensko-posredničke razgovore i općenito teme mira i povijesti kao takve.

I što autor nudi? Osim uvodnog pojašnjenja, sažetog popisa literature (na engleskom i njemačkom jeziku), još kompaktnijih statističkih podataka i jedne karte, Bremer je svoj gotovo esejistički spis podijelio u šest poglavlja. U prvom dijelu predstavlja stanje vjerskih zajednica prije II. svjetskog rata (riječ je o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Islamskoj zajednici i Rimokatoličkoj crkvi, te okvirnim podacima o drugim vjerskim zajednicama). Zatim slijedi situacija za vrijeme II. svjetskog rata, te u trećem poglavlju osvrt na njihov položaj u vrijeme socijalističke Jugoslavije (do 1985.), stavljajući težište na njihov (ne)kritički odnos prema totalitarnim režimima. U navedenim poglavljima autor trima temama posvećuje posebne eksurse: *Bosanka crkva*, *Makedonska pravoslavna crkva* i *slučaj Stepinac*.

Četvrto poglavlje obuhvaća razdoblje za vrijeme krize od 1985. do 1990. godine, zatim slijedi najopširniji, peti dio, za vrijeme ratova do 1995. godine, koji kao središnju temu ima ekumenske razgovore i posredovanje, dočim se zaključno poglavlje usredotočuje na "slučaj Kosovo". Knjiga završava sagledavanjem uloge ekumenskoga i međureligijskog dijaloga u kontekstu opće perspektive regije. Želimo napomenuti da se autor na prilike u Hrvatskoj osvrće zapravo samo do početka rata 1991. godine, barem glede odnosa Crkve i države, dočim kasnije usputno obrađuje vrijeme rata, odnosno pitanja ekumenskog dijaloga.

Autor povlači zaključak, koji je u mnogim prigodama (i u Hrvatskoj) za vrijeme samih ratova znao tijesno i vehementno zastupati: Crkve i vjerske zajednice nisu odgovorne za ratove, ali su zbog tijesne povezanosti s pojedinom nacijom raznoliko bile i još uvijek su pogođene tim zbivanjima, te su u njima bile i instrumentalizirane. Na različit način i s još različitim (kršćansko-vjerničkom) odlučnošću nastojale su utjecati na pripadnike svojih naroda u tijeku ratova; i upravo pitanje intenziteta tih nastojanja, rezimira autor, ostaje u stanovitom smislu riječi deziderata koji samokritičkim rekapituliranjem treba još ispuniti. Sve bi trebalo omogućiti još intenzivnija ekumenska nastojanja i međureligijski dijalog - više ona u bazi negoli možda ona na najvišoj razini, koja su dominirala devedesetih godina prošloga stoljeća.

Međunarodna zajednica, zaključuje Bremer, uza svu nužnost političke i ekonomske pomoći koja će još dugo biti potrebna za stabiliziranje ovog dijela Europe, ništa manje značajnom ne vidi i neminovnost pomoći pri ojačanju međureligijskih veza i ekumenske suradnje (putem razmjene studenata, uzajamnih susreta, partnerstva i općenito intenzivnijeg međusobnog upoznavanja i gradnje povjerenja). Tako će npr. temeljitije znanje o vlastitome omogućiti otkrivanje i vrednovanje bogatstva različitosti dijaloškog partnera. Jer upravo je vjersko neznanje o svome i nepoznavanje drugoga, stvorilo klišeje i etikete o drugome, a predrasude su samo dobra podloga za nove nesporazume. Putem nekih kratkoročnih inicijativa to neće biti moguće, nego sve iziskuje intenzivniji rad i dugoročnije zauzimanje. Primjerice, jedno od ključnih pitanja, ako ne i ključna zadaća, između ostalog jest stvaranje konsenzusa glede interpretacije prošlosti. Jer koliko god vjerske zajednice nisu odgovorne za rat, "za mir će jednim većim dijelom biti odgovorne", zaključuje autor.

Teško je nepristrano pisati o "sadašnjoj prošlosti" i k tomu još sažeto - što je puno zahtjevnije i gotovo opasno. Autor pak uspijeva jednostavnim jezikom, uza sve opasnosti "niveliranja odgovornosti", podastrijeti diferencirane prosudbe i razvidne zaključke. Knjiga je pisana bez kritičkog aparata, koncizno i jasno. Pa i onda kad se učini da su stvari pojednostavnjeno predstavljene, što je neminovno u jednom ovakvom načinu pripovijedanja prošlosti, autor upravo svojom jasnoćom razmišljanja i nepristranošću zaključivanja uspijeva pridobiti pozornost i respekt čitatelja. Stoga pogreške koje su se potkrale - kao npr.: Tito nije posjetio papu Pavla VI. 1996. nego 1971. godine (45), odnosno Franjo Kuharić nije bio tajnik kardinala Stepinca (49) - ne umanjuju trud autora i vrijednost ove knjžice.

Njezina najveća vrijednost upravo je to što autor kompleksnost tema i odnosa pažljivo i s lakoćom približava čitatelju. Nema tu, kao što često zna biti slučaj u sličnim publikacijama, ni pretjeranog balansiranja, a niti samouvjerenog prozivanja. Bremer jednostavno i s razvidnom zauzetošću naziva probleme svojim imenom - bez ustručavanja ili krivog obzira, pa i prema međunarodnim "ekumenskim turistima", a opet pomno i s naglašenom sklonošću ističe ono pozitivno i uspješno u vjerskim zajednicama i njihovim međudodnosima - te tako indirektno potiče na nove korake zajedništva.

Šteta što ovaj libellus nije prije napisan! U svakom slučaju, u kontekstu predstojećeg međureligijskog dijaloga i ekumenskog nastojanja, može biti dobra pomoć i inspiracija - ne samo pogođenima na ovim prostorima nego i posrednicima sa strane, kojima je knjiga prvotno bila namijenjena.

Franjo Prcela, O.P.